

Piaci koordinációs mechanizmusok

Dr. Piroska Dóra

ÉRTEKEZÉSEK

EMLÉKEZÉSEK

KORNAI JÁNOS

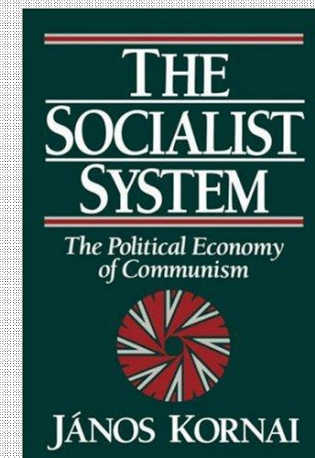
BÜROKRATIKUS

ÉS PIACI

KOORDINÁCIÓ

A Piaci koordinációs mechanizmusok

- Akadémiai székfoglaló
- 1983
- Bürokratikus koordinációs mechanizmus Kornai fő művének A szocialista rendszernek egyik alap építő eleme.

Tanulmányommal
két célom van:

- Az egyik: szeretnék néhány elméleti gondolatot felvetni és egy elemzési apparátust felvázolni, amely felhasználható a kérdéskör vizsgálatához.
- Másik célom: szeretnék a címben megjelölt téma szempontjából hozzászólni a gazdasági reform problémáihoz.

A KOORDINÁCIÓ NÉGY MECHANIZMUSA

- Koordináció definíciója: két vagy több egyén vagy szervezet egymásra hatásával járó mikro folyamat szabályozása
- Szinonimaként használhatjuk az allokációs mechanizmus kifejezést.

1. Bürokratikus koordináció

- Vertikális kapcsolat, alá-fölérendeltségi, hierarchikus függőségi viszony áll fenn.
- A kapcsolat tartós, intézményesült, kölcsönösen elismert.
- Jogi szankciókkal alátámasztott adminisztratív kényszer biztosítja a koordináció működését.
- A tranzakciók nincsenek okvetlenül monetarizálva.

2. Piaci koordináció

- Horizontális kapcsolat, mellérendeltségi viszony áll fenn; a két fél jogilag egyenrangú.
- Az árakat a piac határozza meg.
- Pénzbeni nyereség szerzésének szándéka működteti a koordinációs mechanizmust.
- A tranzakciók monetarizáltak.

3. Etikai koordináció

- Horizontális kapcsolat, mellérendeltségi viszony áll fenn.
- Alapulhat reciprocitáson, egymás kölcsönös segítségének elvárásán, de lehet egyoldalúan altruista is.
- Megszokás és hagyomány rögzíti, s a résztvevők számára erkölcsileg kötelező – működési mechanizmus.
- A tranzakciók rendszerint nem monetarizáltak. Kivéve pénzbeli ajándék.

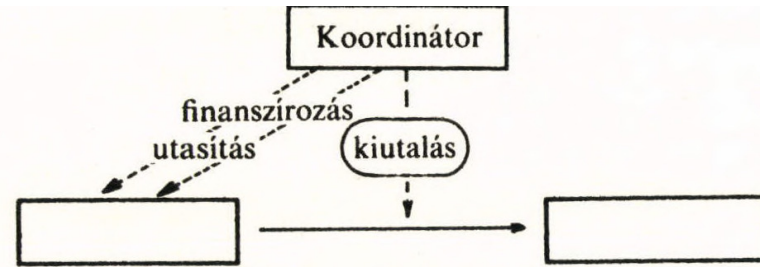
4. Agresszív koordináció

- Vertikális kapcsolat áll fenn egy fölrendelt és egy vagy több alárendelt egyén vagy szervezet között
- A fölrendelt által alkalmazott erőszak az alárendelttel szemben adja a működési mechanizmust. Ez önkényes — jog és erkölcs által el nem ismert — erőszak, a kényszer itt nem intézményesült. Emiatt többnyire nem tartós, hanem alkalmi jellegű.
- A tranzakciók lehetnek akár monetarizáltak, akár nem.

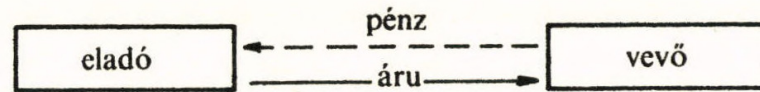

Ábrák:

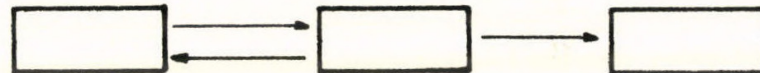
Az ábrákon látható folytonos vonalak a rendszer egységei között végbemenő **reál** input-output áramlásokat jelképezik, míg a szaggatott vonalak **információs-szabályozási** inputokat és outputokat képviselnek.

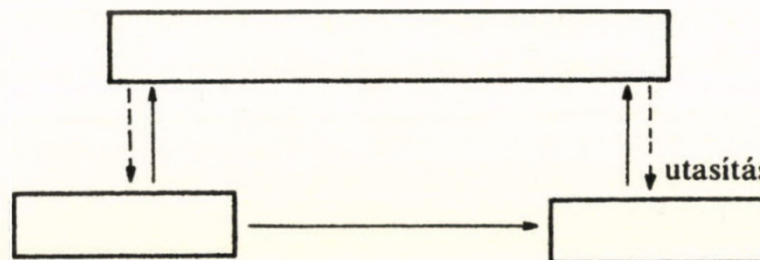
1. ábra. A bürokratikus koordináció sémája

2. ábra. A piaci koordináció sémája

3. ábra. Az etikai koordináció sémája

4. ábra. Az agresszív koordináció sémája

A föld hasznosításának négy lehetséges koordinációja

- Burokratikus koordináció: az állami hatóság kiutalja a földet használói számára.
- Piaci koordináció: a föld tulajdonát, illetve használatának jogát pénzért adják-veszik.
- Etikai koordináció: szabad földterület elfoglalói önként megegyeznek, ki melyik területet használja; vagy a tulajdonos ajándékként átadja földjét.
- Agresszív koordináció: a föld elrablása eddigi birtokosától.

Másik példa: A személyautó- közlekedés négy koordinációja

- Burokratikus koordináció: a KRESZ előírásai, amelyek betartását a közlekedésrendészet kényszeríti ki.
- Piaci koordináció: az út használata parkolási díj, illetve autópálya-díj ellenében.
- Etikai koordináció: az autóvezető önkéntes figyelmessége, udvariassága a többi autós iránt.
- Agresszív koordináció: az autóvezető önkényesen korlátozza vagy megsérti a többi autós jogait: hirtelen fékezésre kényszerítve őket elébük vág.

A négy mechanizmus jellemzői

- Kornai szabályozási folyamatokat, szabályozási mechanizmusokat osztályozott
- Elsősorban emberek közötti viszonyokkal, társadalmi viszonyokkal foglalkozik, nem tárgyakkal.
- A négy alapformával teljes osztályozást ad.
- Soha a történelem folyamán nem létezett olyan társadalom, amelynek minden tevékenységét kizárólag a négyféle alapforma egyike koordinálta volna.
- Történelem során átalakulnak az egyes koordinációs formák.

Empirikus kutatási kérdés

Nő-e, stagnál vagy pedig csökken a bürokratikus mechanizmus szerepe a mai Magyarország társadalmi koordinációjában? (1983)

- Bürokratikus mechanizmus dinamikájának vizsgálatára szorítkozik
1. A kutatási probléma (puzzle) bemutatása – a fogalmak operacionalizálása és mérése
 2. Kutatási kérdés feltevése
 3. Válsz az elméleti keret segítségével

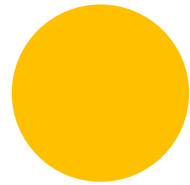
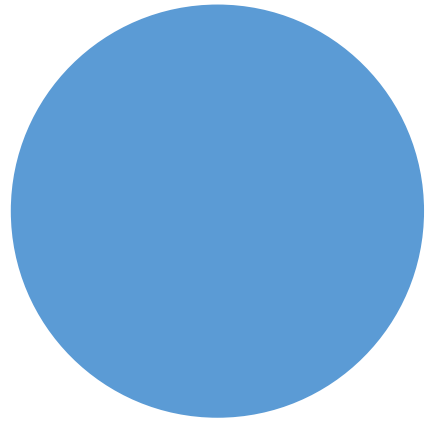
1. táblázat

A BÜROKRATIKUS KOORDINÁCIÓ KITERJEDÉSÉNEK NÉHÁNY MUTATÓSZÁMA*

A mutatószám megnevezése	Mértékegység	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
1. Jogszabályok száma	darab		319	364	307	382	371	399	386	332	406	431	433
2. Központi szervek létszáma	fő	10 245	10 791	10 892	10 729	10 721	10 806	11 046	11 012	10 993	10 750	10 699	10 069
3. Költségvetési szervek igazgatási kiadásai (változatlan áron)	millió Ft	3 098	3 268	3 462	3 587	3 995	4 221	4 156	4 220	4 369	4 517	4 789	5 049
4. A tiszta jövedelem központosított hányada	%	71,5	73,6	73,4	70,4	69,0	69,6	70,2	69,0	70,0	70,9	70,3	
5. Az állami hozzájárulás és a saját forrás aránya a megyék fejlesztési alapjában	%	427,9	432,9	489,1	489,1	522,9	519,7	736,8	631,9	677,7	666,7	614,1	660,8
6. Az állami vállalatoknál végrehajtott redisztribúció okozta nyereségeltérítés aránya	%						70,2	59,3	53,7	56,4	63,0	65,8	

A TERMELÉS ÉS AZ IGAZGATÁSI KIADÁS NÖVEKEDÉSI

ÜTEME Időszak	GDP	igazgatási kiadás
1970-1978	5,9%	4,4%
1979-1981	1,4%	5,6%

Kérdés

Mi a magyarázata annak,
hogy a bürokrácia
növekedése szinte
irreverzibilis folyamat?

Kornai válasza

1. *A bürokrácia „önkiteljesítési hajlama”:
hajlamos arra, hogy az általános szabályozást
újra és újra egyre konkrétabb és részletesebb
szabályokkal egészítse ki.*
2. *Hiány és adminisztratív kiutalás (A hiány)*
3. *Érdekeltségek a bürokrácia felszámolásával
szemben*

Bürokrácia „önkitaljesítési hajlama”:

- Működése:
- A társadalmi mikrofolyamatok áramlásába szabályok hálóját feszíti.
- Az általános szabályozást újra és újra egyre konkrétabb, részletesebb szabályokkal egészíti ki
- A bürokrácia kiterjesztése korábban kevésbé szabályozott területekre
- „Amit szabad, azt muszáj...”

Érdekeltségek a bürokrácia felszámolásával szemben

- A területet kézben tartó apparátus (hatalom, presztízs)
- Akiket kedvezően érint a redisztribúciós rendszer
- Kedvezményezett vállalatok
- Akik arra számítanak, hogy kedvezményezettek lesznek
- Akik bizonyos területeken a decentralizációt támogatják , de a maguk hatalmi szférájában a pozíciók megőrzése a fontos.
- Ez a bürokrácia visszaszorításáért folyó küzdelem paradoxonja

Etikai koordináció? Kornai nagyon negatív

- *Nincs koordinációs vákuum!*
- Az etikai koordináció előbb-utóbb elüzletiesedéshez vagy elbürokratizálódáshoz vezet.
- Az etikai koordináció szerepe: Kombinációkon belül - Valamely fő mechanizmus kiegészítőjeként
- Olyan folyamatoknál, amelyekben nem játszhat szerepet az első kettő koordinációs mechanizmus Pl.: párválasztás
- “Végső soron kártékony hatása is lehet az **etikai koordináció** kívánásának, mert visszatárhathatja az embereket attól, hogy szembenézzenek az igazi dilemmával: milyen szerepet szánunk az 1. és a 2. mechanizmusnak, a bürokráciának és a piacnak. Ezek és csak ezek az igazán erős, súlyos alternatívák.”

Bürokrácia pozitív szerepe – szakirodalmi áttekintés

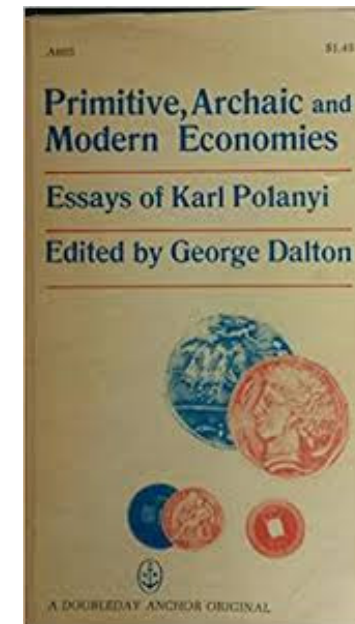
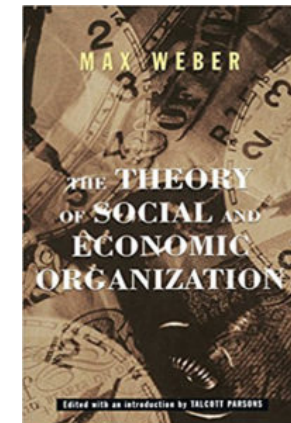
- *A piac fogyatékoságai a koordináció ellátásában.*
- *Tranzakciós költségek problémája.*
- *A piac fogyatékoságai az igazságos jövedelemelosztás biztosításában.*
- *Monopóliumok szabályozása.*

A piac és a bürokrácia harmonikus együttélése?

- “A piac és a bürokrácia nem szódavíz és bor, amely tetszés szerinti arányban keverhető; készíthető belőle kisfröccs, nagyfröccs vagy házmester”
- Számos területen célszerűbb inkább szétválasztani, mintsem összevegyíteni a piac és a bürokrácia szerepét.
- Ha elkerülhetetlen a kombináció, akkor óvatosan kell „ráeresztelni” az egyik mechanizmust a másikra. Többnyire nem az 50—50 százalékos arány jelenti az eszményi kompromisszumot. Az egyik forma maradjon uralkodó, a másik pedig inkább csak a korrekciókat, kiegészítéseket végezze el.
- “Ez az állítólagos piac-szimuláció éppen abban tér el a piactól, ami annak legfontosabb és leginkább előnyös vonása: az eladó a vevőtől (és nem a hivataltól) függ.”

Szakirodalmi elődök:

- Polányi Károly: piac beágyazottsága (embeddedness) a társadalomba
- Max Weber: a hatalom legitmációja – három forma – tradicionális, karizmatikus, jogi-rationális és bürokratikus - a bürokrácia vasketrece

További olvasmányok

- Bara Zoltán, Szabó Katalin : Összehasonlító közgazdaságtan; Budapest: Aula, 2007. Gazdag László: Közgazdaságtan alapjai; Budapest ; Pécs : Dialóg Campus
- Dr. Orsody Géza: Koordináció, piac, marketing; Pécs : JPTE Közgazdaságtudományi Kar
- Kornai János: Régi és új ellentmondások; Bp. : Magvető
- Kornai János: Bürokratikus és piaci koordináció, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
- Kornai János : A tulajdonformák és a koordinációs mechanizmusok affinitása Valóság, 33. évf. 1. sz. 1–15.o.
- Gedeon Péter: Piac és demokrácia; Budapest : Aula K., o.Kapitalizmus felülnézetből a piacok és a természet logikája; Budapest : Aula Kiadó